

W.J. Henderson

Solon van Athene as 'betrokke' digter

Abstract

Littérature engagée is an important component of contemporary literary creation and criticism. The present article examines this phenomenon in the surviving iambic and elegiac poetry of the Athenian statesman and poet, Solon (early 6th century B.C.), in order to offer comparative material to the modern student of the subject.

Die betrokkenheid van die skrywer in die sosio-politieke werklikhede van sy gemeenskap is 'n belangrike komponent van die hedendaagse literêre skepping en kritiek. Dit is egter nie 'n nuwe verskynsel in die geskiedenis van die letterkunde nie. Alreeds in die vroeë stadia van die ontwikkeling van die antieke Griekse stadstate in die sewende en sesde eeue v.C. was daar digters wat die groeipyne, die probleme en die moontlike antwoorde in hulle poësie betrek het. Wat hier volg, is 'n poging om vergelykende stof na vore te bring wat tot die debat rondom die *littérature engagée* 'n bydrae sal maak.

Solon van Athene, wat in die vroeg-6de eeu v.C. gefloreer het, is alom bekend as staatsman en hervormer aan die begin van die ontwikkeling van die Atheense demokrasie. Hy was egter ook digter (trouens, Athene se vroegste behoue digter: kyk Schmid & Stählin, 1959:364; Fränkel, 1975:218), en het in sy poësie onder andere oor die wel en wee van sy stadstaat besin. Sy jambiese en elegiese vers begelei sy lewe en werk as staatsman en Athener, en word 'n instrument – die enigste tot sy beskikking naas die mondelinge toespraak – om sy sosio-politieke hervormings te verduidelik en verantwoord. In sy oorblywende gedigte ontleed hy die werklike omstandighede wat hy as

aangestelde *aisumnêtês*, “arbiter” of “rigter”, moes heel en stel hy sy eie doelwitte en maatreëls in die behandeling daarvan. In die oorblywende fragmente van sy poësie skemer vaderlandsliefde, simpatie en begrip deur vir die sosio-politieke realiteite in Athene en Attika, asook ’n byna naïewe selfverantwoording van die maatreëls wat getref is (vir Solon se biografie, kyk veral Linforth, 1971:3–127; Lefkowitz, 1981:40–48).

Die sosio-politieke en ekonomiese probleme van Attika was kortliks die volgende: Die aristokratiese grondbesitters het tradisioneel alle politieke, godsdienstige en juridiese voorregte geniet. Die opkomende klas van handelslui, wat hulle ekonomiese krag met die uitbreiding van buitelandse handel vanaf die begin van die 7de eeu v.C. opgebou het, het hierdie monopolie van die aristokrasie onder druk geplaas. Spanning en polarisasie het in die stadstaat breekpunt bereik. Daar moes dus vir hierdie nuwe handelsklas in die konstitusie plek ingeruim word. Dit was Solon se eerste taak toe hy in ongeveer 594/3 v.C. as *aisumnêtês* aangestel is. Die ander groot taak was om die ekonomiese lot van die kleinboere en skuldenaars te verbeter. Baie vrygebore burgers is weens skuld onderwerp aan die groot grondbesitters en selfs as slawe verkoop om hul skuld te delg (kyk verder Van Rooy, 1980:196–211).

Solon het reeds vroeër in die elegiese digvorm ’n patriotiese tema aangesny wat Athene se buitelandse politiek geraak het. Hy het naamlik die Atheners met groot sukses aangespoor tot ’n stryd teen Megara oor die besit van die eiland Salamis. Drie fragmente van die gedig wat oorspronklik een honderd reëls beslaan het (Plutarchos, *Lewe van Solon* 8), is bewaar:

self as herout het ek gekom van lieflike Salamis, ná ek
’n sieraad van woorde, ’n lied, gemaak het, nie ’n
toespraak nie.¹
(fr.1 West)

Solon word as’t ware ’n herout om sy boodskap aan sy gemeenskap oor te dra, en daardie boodskap is in die vorm van ’n gedig eerder as ’n toespraak (kyk verder Henderson, 1982:24–25). Die verlore gedig sou dan waarskynlik oor die bepaalde politieke krisis uitgewei het.

In die ander twee fragmente bou die digter sy appèl op sy stadsgenote se patriotisme en eergevoel:

dán mag ek ’n Pholegandriër of Sikiniër wees,
en nie ’n Athener nie, my vaderland verander.
Want gou-gou sou hierdie die woord onder mense wees:

---

1. Die vertalings, almal van die skrywer, probeer om so na aan die Grieks as moontlik te bly, ook wat die reëlnommers betref, om verwysing na die oorspronklike tekste te vergemaklik.

“Dis ’n Athener dié, een van die Salamis-afstaners.”
(fr.2 West)

(waar “Pholegandriër” en “Sikiniër” versinsels is);

laat ons na Salamis gaan, om vir ’n eiland te veg
wat mooi is, en hierdie swaar skande verdryf.
(fr.3 West)

Plutarchos (*Lewe van Solon* 14) vertel dat Solon se vriende hom, vermoedelik kort ná sy aanstelling, aangemoedig het om alleenheerskappy (*turannis*) oor Attika te verkry, eerder as om net wetmaker vir ’n jaar te wees. Hy haal dan Solon se antwoord, soos in ’n jambiese gedig verwoord, aan:

as ek my vaderland
gespaar het, en op tirannie en meedoënlose geweld
nie my hand gelê het nie, en so my naam besoedel en onteer het,
skaam dit my nie: want só dink ek sal ek eerder alle mense oortref.
(fr.32 West)

Ons merk die besorgdheid oor Attika, ’n goeie reputasie onder medeburgers (natuurlik gebaseer op en versprei deur mondelinge vertelling in ’n betreklik klein gemeenskap), en toekomstige roem. Maar ewe belangrik is die direkte verband met die werklikheid buite die gedig, ’n wesenskenmerk van die antieke Griekse jambiese vers (Schmid & Stählin, 1959:387; Edmonds, 1968:I. 1–6; Gentili, 1982:7–28).

Plutarchos gaan voort en haal ’n verdere uittreksel uit ’n jambiese gedig aan waarin Solon die *persona loquens*-tegniek (waar die digter woorde in ’n ander, gewoonlik vyandige, persoon se mond plaas) benut om, soos Plutarchos dit stel, “die menigte van lae karakter” se siening en houding te verwoord:

“Solon is van nature geen diep denker of raadgever nie
want godgegewe belonings het hy sommer self geweier.
Hy’t sy prooi gevang, maar, verwonderd, die groot net
nie vasgetrek – van wil en verstand tegelyk beroof.
Nou, as ék die mag gehad het, sou ek hope rykdom gryp,
en baasspeel oor Athene vir net een dag, en daarna
gewilliglik soos ’n wynsak ge gesel word, en my nageslag
laat uitwis.”
(fr. 33 West)

Die gebruik van die *persona loquens* is hier nie soseer om skerp kritiek (*psogos*) teen iemand te rig nie, maar eerder om kort en lewendig ’n saak te stel. In Aristoteles se terme (*Retorika* 1418b23): nie om nyd of teenkanting te vermy nie, maar te veel woorde (*megalotía*). Natuurlik is daar ’n element van

kritiek in die ironiese aanslag teenwoordig, maar dis teen 'n verteenwoordigende groep gemik en nie teen 'n individu nie. Solon se geaardheid – en rol – is dié van 'n middelaar en vredemaker. In hierdie reëls blyk helder genoeg wat aan die orde van die dag was: die nuwe welvaart wat handel aan Griekse stadstate besorg het, het gierigheid, veral in die vorm van *turannis* (regering deur een persoon) meegebring. Sekere mense, soos byvoorbeeld onder die handelslui self (waaronder Solon en sy familie ook geressorteer het), het verwag of gehoop dat Solon homself *túrannos*, “alleenheerser”, sou maak. Soos in die vorige fragment, stel Solon sy posisie en regverdig hy dit veral op die argument van skande en die opinie van die nageslag: mag en rykdom, selfs vir 'n kort termyn, weeg vir hulle, maar nie vir hom nie, baie meer.

Die beeld van die wynsak wat “gegesel” of gekasty word, verwys na die gebruik om die leer vir so 'n wynsak sag te maak en te brei deur dit aanhoudend te slaan voordat dit nuttig is. Die beeld suggereer dus die vlak waartoe dergelike mense sal daal – “gewilliglik” – solank hulle net mag en geld kan proe.

Om sy eie optrede te verbeeld, laat Solon sy kritici hom met 'n jagter vergelyk wat sy prooi gevang het, maar in verbasing sy gesonde verstand verloor en vergeet om die vangnet toe te trek. Dis die soort beeld wat in 'n aristokratiese stamsamelewing maklik op mense se lippe kom, en 'n mens wonder of Solon die beeld hier ironies bedoel. Die aanvangswoorde van die *persona* (“Solon is . . . geen diep denker of raadgever nie”) en die kommentaar op die beeld (“van wil en verstand tegelyk beroof”) is tiperings van homself wat Solon – en die vriendekring tot wie hy die gedig gerig het – sekerlik nie ernstig kon opneem nie. As Solon homself hier laat “karakteriseer” deur 'n groep kritici, dan is dit om hulle waardes en opvattings bloot te stel – veral hulle korttermyn, selfsugtige denke – en word “hulle” tipering van hom ironies. Maar sonder die res van die gedig moet hierdie vertolking spekulatief bly.

Aristoteles (*Die Atheense Konstitusie* 12) haal jambiese reëls aan waarin Solon sy optrede teen diegene, weer onder die handelslui, wat 'n herverdeling van die grond in die adel se besit as deel van sy hervormings verwag het, verdedig:

Maar hulle het vir buit gekom; hulle't ryk hoop gehad,
en elkeen van hulle dag hy sou groot wins vind,
dat ek met al my mooipraat 'n harde hart sou wys.
Verspot was hulle gedagtes toe, en nou's hul vir my kwaad
en almal kyk my skeef aan met hul oë nes 'n vyand.
Maar dis verkeerd; want my beloftes het ek met godehulp verrig,
en nie onbesonne opgetree nie, nóg het dit my behaag
om met tirannie se mag iets te doen, nóg dat van die ryk bodem
van ons land goeies en slegtes eweveel sou hê.
(fr.34 West)

Die segging is direk en ondubbelsinnig: die handelslui het gehoop Solon

herverdeel die eiendom van die adel, sodat hulle ook grond kry. Maar, verduidelik Solon, sy doel was nie om Attika se bodem gelykop onder almal te verdeel nie. Die gevolg is weer vir die digter-staatsman te sien in hoe mense hom aankyk, dit wil sê wat mense van hom dink. Die gedig wil die misverstand regstel, die optrede verantwoord, ten minste onder die groep vriende vir wie die gedigte voorgedra is.

Aan Aristoteles (*Die Atheense Konstitusie* 12) is ons ook die lang teks van 'n ander gedig verskuldig waarin Solon sy optrede in verband met die benarde sosio-ekonomiese toestand verduidelik.

Maar hoekom het ek opgehou voor ek dít bereik het
 waarvoor ek die volk byeengebring het?
 Hiervoor sal getuig, in die hof van tyd,
 die Groot Moeder van die gode van Olimpos,
 die goeie swart Aarde van wie ek eens 5
 die bakens, so dikwels ingeplant, verwyder het,
 sy wat eens verslaaf was en nou vry is.
 Vele het ek na Athene, hul godgeboude vaderland,
 teruggebring wat verkoop was, sommige wederregtelik,
 ander regverdiglik; en dié wat deur knypende 10
 behoefte verban was, en nie meer die taal van Attika
 gepraat het nie, omdat hulle so ver gewandel het,
 en dié wat in hul land jammerlike slawerny
 ervaar het, sidderend voor die daade van hul base,
 dié het ek bevry. Dié dinge het ek met krag, 15
 deur dwang en geregtigheid te verenig,
 verrig, en volbring soos ek onderneem het.
 Ek het wette wat ewewel vir sleg en goed
 reguit geregtigheid vir elkeen voorsien,
 geskryf. As 'n ander die spore soos ek geneem het, 20
 'n dwase en gierige man,
 het hy nie die volk kon bedwing nie; want as ek
 nou die begeertes van die opposisie-groep,
 en dan weer die wense van die ander wou volg,
 was hierdie stad van baie mans beroof. 25
 Daarom het ek my krag na alle kante ingespan
 en nes 'n wolf tussen al die honde tééngedraai.
 (fr.36 West)

Hier gaan dit om die “afskud van die laste” (*seisáchtheia*), deur middel waarvan alle Atheense burgers wat as gevolg van skuld hulle vryheid verloor en slawe in hulle eie land of daarbuite geword het, of uit ekonomiese nood ballinge was, bevry en teruggebring is (reëls 8–15). Getuie hiervan sal Moeder Aarde self wees: sy sal in die “hof van tyd”, dit wil sê in die oordeel van die nageslagte (ons merk weer die besorgdheid oor die goeie naam onder nakomelinge) verklaar hoe die bakenklippe (*horoi*) wat as merkers op grond

aangebring is wat as sekuriteit teen lenings aangebied is, deur Solon verwyder is (reëls 2–7). Die bakenklippe is nie ’n beeld nie, maar ’n werklikheid, ’n item uit die werklike situasie wat daardie situasie as geheel dan verteenwoordig. Net so is Moeder Aarde nie net ’n verpersoonliking van die abstrakte idee van “verlies van eiendom” nie, maar ’n beliggaming van die konkrete, werklike bodem van Attika.

Dit is weer opmerklik dat items uit die werklikheid waaruit die gedig ontstaan het, in die gedig prominent figureer: die feit dat Solon net ’n jaar vir sy hervormings gehad het en daarna Athene verlaat het (reël 1); sy “vereniging van die volk” kan dui op die toelating van die handelslui tot die klassestruktuur (en dalk ook die laagste klas, die Thêtês, tot die volksvergadering?); die bewustheid van die ontwakende en nog onontginde Attiese taal (reëls 11–12) – die vroegste verwysing na die taal van Athene (oor sy liefde vir die Attiese Grieks, kyk Rudberg, 1952:1–7); die besinning oor reg en geregtigheid, die gebruik van geweld, en implisiete vergelyking met ander “hervormers” wat hulleself as alleenheersers elders in Griekeland opgestel het en soos ruiters met wrede spore sou ry (reëls 9–10, 15–17, 20–25); en die eerste werklike kodifikasie en optekening van die Atheense gewoontereg wat die “wette” aan die volk as geheel bekendgestel het en almal gelykheid voor die reg (*isonomia*) besorg het (reëls 18–20). Gebeure eerder as idees kenmerk hier die inhoud – iets wat tipies is van die argaïese Griekse poësie. Die tematiek bly realities.

Solon vergelyk aan die einde sy posisie en dilemma met dié van ’n wolf wat deur jaghonde vasgekeer is – weer die jagmotief (reëls 26–27). Van alle kante word hy aangeval; hy draai om om sy vyande te konfronteer en mik sy kragte in die rigting van die aanvalle. Die vergelyking dui duidelik Solon se problematiese situasie in die middel van die gepolariseerde Atheense bevolking aan en suggereer daarby die dapperheid, beslistheid en kragtigheid van sy eie optrede.

Die beeld is verrassend veelbeduidend as ’n mens onthou dat dit Athene se eerste oorgelewerde digter is wat hier aan die woord is. Gewoonlik is daar in ’n antieke Griekse gedig net een *tertium comparationis* tussen vergelyking en toepassing. Hier is meer: die dilemma en desperaatheid van die situasie – selfs lewensgevaarlik – en die moed, krag en vasberadenheid van die optrede van die een bedreigde teen die vele wat bedreig. Daarby is die wolf in antieke denke voor (en ná) Solon embleem van vernietiging en bedreiging, dit wil sê dit dra ’n negatiewe segging. Hier is die wolf se gedrag egter bewonderenswaardig en wek dit simpatie eerder as vrees. In die Grieks staan die woord vir wolf laaste vir maksimum effek.

Kennelik het ons hier te doen met ’n digter wat bewustelik skep en dink deur eie beelding en met iets meer as tradisionele uiting en blote realitiese item. Ons is op die drumpel van die ontwakende Atheense poëtiese skepping. Die beelding is egter steeds in diens van lering en opvoeding; dit is nie vir die

estetiese of “literêre” plesier van die gehoor geskep nie. Dit het ’n didaktiese, praktiese funksie.

Dieselfde vermenging van realistiese detail en veelvlakkige beelding kan in ’n ander fragment nagespeur word.

As dit reg is om die volk openlik te berispe,
sien ek dat wat hulle nou het, hulle nooit met oë
terwyl hulle droom [. . .]
en die belangrikste en sterkste manne
sou my geprys en tot vriend gemaak het
[maar as ’n ander hierdie eer toegekomp het?]
het hy nie die volk ingehou of bedwing
voor hy die melk gekarring en die room afgeskep het nie.
Maar ek het as ’t ware tussen hulle
soos ’n bakenklip gaan staan.
(fr.37 West)

Solon se optrede het openlike kritiek teen en positiewe voordele vir die volk (*dêmos*, dit wil sê die nie-aristokratiese deel van die bevolking van Attika ingesluit) behels (reëls 1–3), maar ook teenstand van die aristokratiese grondbesitters en slawe-eienaars ontlok (reëls 1–5). Die polarisering is meer prominent en word (sover ons kan oordeel in die fragment soos oorgelewer) in die vers met balansering verwoord. Ons merk ook die rol van kritiek (*ónēidos*) en lof (*ainos*), albei mondeling en in die gebruiklike ruimtes oorgedra: “openlik” impliseer in die openbaar, dit wil sê voor die volk in die *agorá*, by wyse van (prosa-) toesprake of geïnkanteerde vers; en lofprysing in die konteks van vriende (vgl. *philos*, reël 5) suggereer die aristokratiese *sumposia* waar die poësie van lof (en kritiek) voorgedra is. Met so min van die gedig oor is enige sekerheid dat dit juis só hier deur Solon bedoel is, natuurlik onmoontlik. Ons word gedwing om weerklanke op te tel, en hier het ons enkeles wat dalk betekenisvol vir die oorspronklike gehoor was.

Hoe dit ook al sy, die polarisering keer terug in die beeld in die laaste behoue reëls (9–10): Solon het tussenbeide getree en soos ’n bakenklip, ’n besliste en vaste merker, gaan staan. Ons het die bakenklippe in ’n ander verband teëgekomp, naamlik die merkers van stukke grond wat as sekuriteit teen lenings gediens het en, by gebreke aan terugbetaling van die skuld, die eiendom van die skuldeisers geword het – ’n toedrag van sake waarvan Solon die bodem van Attika bevry het (fr.36.3–7 West). Is dit té vergesog om hierdie twee gebruike van “bakenklip” (*horos*) – die enigstes in Solon se oorgelewerde werk – met mekaar in verband te bring? Ons sou dan kon vertolk dat Solon hier homself as bakenklip voorstel wat die voriges vervang het. Die bakenklip sou dan staan vir bemiddeling, versoening, gebalanseerdheid en sekuriteit van persoonlike regte. Onvoldoende teks en konteks kortwiek egter weer enige sekure vertolking.

Solon se besorgdheid oor die optrede van die alleenheerser keer in hierdie

reëls terug met 'n gepaste beeld (reëls 6–7). So 'n heerser sou nie die volk as geheel in toom kon hou nie. Hy sou eerder “die melk karring en die room (vir homself) afskep”. Boers en direk is die beeld wel, maar ook in die konteks te bring van die ander vergelykings tussen Solon self en diegene wat meer magsugtig sou wees: sy eie patriotisme teenoor hulle onwilligheid en onvermoë om die volk te beheer (fr.32); sy besinning oor geregtigheid (*dikē*) teenoor hulle geweld en onbesonne gierigheid (fr.36 en 34); sy besorgdheid oor sy goeie naam teenoor hulle gebrek aan agting vir hulle reputasie (fr.32, 33, 34, 36); sy optrede as jagter wat nie die vangnet toetrek nie teenoor hulle as ruiters met wrede spore (fr.33 en 36); sy optrede en rol as wolf (fr.36) en bakenklip (fr.37) teenoor hulle selfsugtige afskep van die room van die melk (fr.37).

Solon het ook sy besorgdheid oor die moontlikheid van 'n tirannie in Athene in sy elegiese vers verwoord. Twee fragmente het behoue gebly.

Uit 'n wolk kom die krag van sneeu of hael,
 en donderslae kom van helder weerlig:
 deur magtige manne word 'n stad vernietig, en 'n volk
 verval uit onkunde in slawerny onder 'n tiran.
 Hy wat te ver uitvaar, bereik nie maklik later
 'n hawe nie; hy moet eerder reeds alles mooi bedink het.
 (fr.9 West) 5

Die oorsaak-en-gevolg-patroon in die natuurverskynsels word as 'n analogoog gebruik om te waarsku dat uit die geleedere van diegene met die politieke mag, dit wil sê die aristokrasie, tiranne onvermydelik en skielik na vore kan tree om 'n stadstaat te verslaaf. Die natuurverskynsels word ook gekies vir die geweld en skade wat met hulle verskyning gepaard gaan. 'n Tweede beeld, dié keer uit die seevaart, bepleit die vermyding van uiterstes deur deeglike besinning.

Die ander fragment waarsku die Atheners:

'n kort tyd sal wel my “waansin” vir die burgers wys,
 ja, wys, en die waarheid sal in die midde kom.
 (fr.10 West)

Toe Peisistratos wel tiran van Athene geword het, het Solon die volgende reëls gedig (*Diodorus Siculus* 9.21):

As julle bitter ly deur julle eie foute,
 moenie die gode se bestiering hiervoor blameer nie,
 want julle't self die manne wagte gegee en opgehef,
 en daardeur ly julle bose slawerny.

Elkeen van julle loop met 'n jakkals se treeë, 5
 en julle almal se verstand is leeg,
 want julle let op 'n man se tong en geslepe woord,
 en kyk glad nie na wat hy doen nie.
 (fr.11 West)

Solon het ook in elegiese verse sy wette en hervormingsprogram verkondig, verduidelik en verantwoord. Die twee langste oorgelewerde elegieë van Solon betrek juis so 'n verskeidenheid van probleme en euwels wat die digter in die Athene van sy tyd raakgesien en probeer heel het.

Ons stad sal nooit vergaan volgens die dekreet van Zeus
 of die wil van die salige, onsterflike gode nie,
 want só hou die groothartige Voogdes, dogter van 'n magtige
 vader, Pallas Athena, haar hande oor ons uitgestrek.
 Maar sy eie burgers wil die groot stad vernietig 5
 in hul dwaasheid, in hul vertroue op rykdom,
 en die gesindheid van die volksleiers is onregverdig: vir hulle
 is seker, weens hul groot hoogmoed, lyding van baie smarte;
 want hulle weet nie hoe om hulle oormatige rykdom in te kort
 of hoe om die vreugde van hul huidige fees in vrede
 te orden nie 10

* * *

maar hul word ryk en plaas hul vertroue in ongeregtige dade.

* * *

Nòg van heilige besittings nòg van gemenegoed
 spaar hulle iets, en steel vir buit, die een hier, die ander daar;
 en hulle bewaar nie die eerbiedwaardige fundamente
 van Dikê nie.

Sy ken stilswyend die hede en die verlede, 15
 en mettertyd kom sy gewis om straf te eis.

Sy kom terstond op die hele stad, soos 'n onvermydelike seer;
 en die stad kom spoedig tot bose slawerny,

wat broedertwis en sluimerende oorlog wakker maak,
 wat die lieflike bloeyd van so baie vernietig. 20

Want in die hande van sy vyande word 'n lieflike stad spoedig
 verteer in verbintnisse aan die ongeregtiges bemind.

So is die euwels wat onder die volk woed; en van die armes
 gaan baie na 'n vreemde landstreek,

verhandel, en met skandelike boeie vasgebind. 25

* * *

So kom die gemeenskaplike euwel in elke huis,
 en die buitedeure wil dit nie meer buite hou nie.
 Dit spring oor hoë heinings, en vind altyd 'n man
 al vlug hy en is hy in die skuiling van sy kamer.

Dís wat my hart my beveel om die Atheners te leer: 30
 dat *Dusnomía* heelwat euwels aan die stad besorg,
 maar *Eunomía* alles ordelik en perfek vertoon,
 en dikwels voetboeie om die ongeregtiges slaan.
 Die ongelyke maak sy glad, sy keer oormaat, verswak oormoed;
 sy verdor die spruitende blomme van die onheil, 35
 sy maak skewe regspraak reguit, en hoogmoedige dade
 versag sy; sy keer die dade van onenigheid,
 sy keer die woede van pynlike stryd, en deur haar
 is alles onder mense perfek en verstandig.
 (fr.4 West)

Die didaktiese doel van die gedig blyk duidelik in reël 30. Die voorafgaande reëls ontbloot die uiterlike euwels van 6de-eeuse Athene: die eintlike gevaar vir die stadstaat is nie goddelike bestiering nie, intendeel: Athena beskerm die stad (1–4). Dit is die optrede van die Atheners self wat 'n bedreiging vir die stadstaat se voortbestaan is: hulle dwase vertrou op die mag van rykdom (6), die onregverdigheid, hoogmoedigheid en uitspattige weelde en gedrag van die leiers (7–14), wat alles neerkom op onwettige self-verryking van die adel ten koste van die breër bevolking. Geregtigheid of vergelding, *dikê*, word verpersoonlik as 'n wese wat hede en verlede ken (soos Kalchas, die waarsêer in Homeros se *Ilias* 1.70), en gewis vroeër of later verskyn om straf uit te deel (15–16).

Die straf word vir die Atheners uitgespel: dis soos 'n “onvermydelike seer” (17), wat ongemerk groei en, wanneer dit sigbaar word, te laat is om te genees; en slawerny, broedertwis en burgeroorlog ontstaan wat jong lewens eis (18–22). Die verwysing na slawerny is spesifiek voor dit as algemene verskynsel genoem word: Solon verwys naamlik weer na die proses waarvolgens skuldeisers hulle skuldenaars as slawe verkoop het om die skuld te vereffen (23–25) – 'n praktyk wat Solon met sy *seisáchtheia* probeer uitwis het.

Die kwade gevolge van ongeregtigheid word ook gepersonifieer, naamlik as 'n soort ongedierte wat elke huis binnedring ten spyte van allerlei versperrings (26–29). Die dramatisering van die kwade tot monsteragtige gestalte – 'n tegniek nie in ons eie tyd onbekend nie – is kennelik bedoel om die Atheense gehoor skrik te maak.

Die genesing vir die ongeregtigheid en wetteloosheid (*dusnomía*) is *Eunomía*, Wet-en-orde (31–33), wat ook op sy beurt verpersoonlik word. Dit maak gelyk wat ongelyk is, beperk buitensporigheid, bedwing hoogmoed, vernietig onheil, maak reguit wat skeef is, verswak die effek van hoogmoedige optrede, stuit twis en woede, en bring alles uiteindelik tot 'n toestand van balans (34–39).

Solon het die werklike aktiwiteite en toestande in die Athene van sy tyd

geneem, die ewels onder die aandag van sy gemeenskap gebring en remediëring voorgestel. Hy versterk sy boodskap met veral 'n dramatisering van die protagoniste in die stryd: Dikê, Kakón, Dusnomía en Eunomía.

Die bedoeling van die digter was seer sekerlik om die visuele prent van die ellende voor die geestesoog van die toehoorders by die voordrag van die gedig te bring vir groter trefkrag (kyk verder Henderson in Barkhuizen *et al.*, 1986:122–131, en Van Rooy in Barkhuizen *et al.*, 1986:103–106).

Die ander lang gedig fokus meer spesifiek op die Atheense aristokrate se onregmatige verkryging van rykdom.

Mnemosúnê en Olimpiese Zeus se stralende kinders,
die Muses van Piërië, luister na my gebed:
gee my rykdom van die salige gode, en om van alle
mense altyd 'n goeie reputasie te hê,
om soet te wees vir vriende, maar vir vyande bitter, 5
vir vriende agtingswaardig, vir vyande skrikwekkend om te sien.
Besittings wil ek hê, maar ek wil dit nie onregmatig
bekom nie: want geregtigheid kom alte seker later.
Rykdom wat die gode gee, behoort aan 'n man
standvastig van die bodem tot by die kruin; 10
dit wat mense uit hoogmoed nastreef, bereik
geen orde nie, maar, deur onregverdige daade oorgehaal,
volg dit teësinnig, en spoedig word verderf daarmee gemeng.
Die begin daarvan groei van klein soos 'n vuur s'n,
wel gering aanvanklik, maar uiteindelik ernstig; 15
want die werke van mense se hoogmoed hou nie lank nie.
Maar Zeus oorskou die einde van alles, en skielik –
soos 'n bries skielik die wolke verdryf
in die lente; dit beweeg die dieptes van die branderryke,
ongeoeste see, en oor die graandraende land 20
verwoes dit die pragtige landerye, bereik die hemel, die gode
se hoë tuiste, en maak die lug weer skoon vir die oog;
en die son se krag skyn helder oor die ryk aarde,
en geen wolke kan meer gesien word nie –
só is Zeus se wraak: hy is nie by elke geleentheid, 25
soos 'n sterfling, vinnig om kwaad te word nie,
maar vir ewig laat hy hóm, wat 'n bose hart besit,
nooit ontsnap nie, en eindelijk – dis seker – word sy
hart ontbloot.
Maar een persoon betaal vandag, 'n ander later; maar dié
wat self ontkom, en op wie die gode se straf nie kom 30
en neersak nie, op hulle kom dit tog maar weer: die onskuldiges
betaal vir hulle daade, hulle kinders of nasate later.
Maar ons sterflinge, edel en nederig eweseer, dink só:

dat die verwagting wat elkeen het, goed sal afloop²
 – totdat hy ly; dan weer treur hy; maar voor dit 35
 juig ons oopmond in ongegronde hoop.
 Dus: iemand wat deur pynlike siektes verpletter word,
 dink só: dat hy gesond sal word.
 'n Ander wat 'n nikswerd is, dink hy is 'n goeie man,
 en 'n ander wat nie mooi van vorm is nie, dink hy's 40
 aantreklik;
 en as iemand arm is, en die werke van armoede op hom druk,
 dink hy hy sal sekerlik baie besittings tóg bekom.
 En so streef elkeen na sy eie doel: dié man swerf in bote
 oor die see vol vis en begeer om 'n wins
 tuis te bring, deur pynlike winde rondgeslinger, 45
 sonder om sy eie lewe te ontsien.
 'n Ander ploeg jaarlank die land vol bome en werk
 as huurling – sulkes gee vir krom ploegskare om.
 'n Ander het die werke van Athena en Hephaistos, baasvakman,
 geleer, en verdien sy lewe met sy hande. 50
 'n Ander het die gawes van die Olimpiese Muses aangeleer
 en ken die maat van lieflike digterskap.
 'n Ander is deur die ver-skietende heer Apollo 'n waarsêer
 gemaak,
 en hy ken die kwaad wat van ver op 'n man kom,
 – as die gode hom begelei; maar geen voëlteken 55
 of heilige rite kan die noodlot ooit terughou.
 Ander het die werk van die Heler met die baie kure,
 geneeshere – vir hulle ook is daar geen voltooiing:
 want dikwels van 'n klein pyn groei 'n groot smart,
 en niemand kan dit verlig deur streefmiddels te gee nie. 60
 Maar iemand anders, ernstig getref deur pynlike siekte,
 word sommer gou gesond deur die oplegging van hande.
 En daarom: die noodlot bring sterflinge tóg kwaad én goed,
 en die gawes van die onsterflike gode moenie versmaai
 word nie.
 Daar is sekerlik gevare in alle optrede, en niemand weet 65
 aan die begin van iets waar hy gaan strand nie.
 Maar iemand wat probeer om goed te handel, verval
 onwillekeuring in 'n groot en ernstige verderf,
 terwyl vir iemand wat kwaad doen, die god in alles
 goeie geluk gee, 'n bevryding van dwaasheid. 70
 Vir rykdom is daar geen grens vir die mens sigbaar nie:
 want dié van ons wat nou die hoogste lewenswyse het,
 streef tweemaal meer. Wie sou almal kon tevrede stel?
 Waarlik, die gode gee aan sterflinge wins,

2. Die teks is onseker; ek volg Büchner se voorstel en lees *eurein*; vgl. Gerber, 1970:127.

maar verderf kom daarvan; as Zeus dit stuur
as vergelding, kry nou een dan die ander dit.
(fr.13 West)

75

Na 'n inleiding, waarin Mnemosúnê (Herinnering) en die Muses versoek word om die digter se gebed te verhoor, naamlik om hom rykdom en aansien by die gode en onder mense te skenk (1–6), volg 'n kwalifisering van die versoek: die rykdom moet nie op onregverdige wyse bekom word nie, want Dikê sal vergelding eis, al is dit in die toekoms en op 'n mens se kinders en nakomelinge (7–32). Hierdie gedagte kom ook in fr.4.7–14 voor, maar hier word dit die hoofteema van die gedig.

Drie treffende beelde versterk dié gedagte. Die rykdom wat van die gode kom (vermoedelik verkry sonder dat 'n medemens benadeel word) staan stewig en blywend soos 'n toring (9–10), terwyl rykdom wat op onregverdige wyse bekom word, sonder ordelikheid en onwillig kom en dan tot verderf lei (11–13). Hierdie verderf (*atê*) begin klein soos 'n vonk, en neem algou, soos 'n brand, ernstige afmetings aan (14–15). Zeus, wat alles in sy geheel – van aanvang tot einde – kan sien, straf onverwags en met geweld, maar met reinigende effek, soos 'n wind wat wolke verdryf, die see onstuimig maak, die landerye verpletter, tot in die hoogtes styg en die lug skoonmaak vir die son om te skyn (17–24).

Zeus se optrede word verder toegelig: hy straf nie, soos die mens, elke misdaad afsonderlik soos dit gepleeg word nie, maar, in sy alsiendheid, wag hy en laat uiteindelik die bose hart van die misdadiger duidelik blyk (25–28). Sommige kwaaddoeners word onmiddellik gestraf, ander eers later, ander weer nooit in hul eie lewens nie. Maar hulle onskuldige kinders en nakomelinge moet dan boet (29–32).

In teëstelling tot Zeus se alsiendheid word die mens se beperkte insig, en gevolglik sy hoop (nie wete nie), vir die toekoms ontleed (33–42). Die mens hoop totdat sy hoop verydel word (34–36). So sal, byvoorbeeld, 'n persoon met 'n ernstige siekte hoop hy word gesond (37–38), 'n niksnuts hoop hy word iets werd (39), 'n lelike persoon hoop hy word mooi (40), 'n arm persoon hoop hy word ryk (41–42).

Die rykdom-motief (42) word nou verder uitgebrei (43–62). Die sug na groot rykdom word versinnebeeld in sekere beroepe: die matroos wat sy lewe waag om wins te maak (43–46), die landbouwerker wat as huurling die lande ploeg (47–48), die ambagsman wat dinge met sy hande maak (49–50), die digter (51–52), die waarsêer wat met goddelike hulp komende katastrofes kan voorspel maar nie afweer nie (53–56), en die geneesheer wat nie die resultaat van sy werk kan voorsien of vir seker bepaal nie (57–62). Geleidelik gaan die voorbeelde van ambagte en professies van 'n lewensgevaarlike gejaag na wins (die matroos), tot arbeid vir oorlewing (die landbou-arbeider), tot nuttige en kunssinnige handwerk (diegene met die kunsvlyt van Athena en Hephaistos),

tot die skepper van lerende en vermaaklike musiek-poësie-dans (die digter), tot die waarsêer wat wel onheil kan voorspel as die gode hom bystaan, maar niks daaraan kan doen nie, en tot die geneesheer wie se heelmiddels se uitwerking nie voorspelbaar is nie. Die voorbeelde is nie meer of nie net illustrasies van oormatige strewe na rykdom nie. Solon **dink** dus deur middel van sy *exempla*: daar is 'n progressie in die gedagte-ontwikkeling waar te neem, wat die voorbeelde verhef bo blote illustrasie.

Die volgende gedeelte van die gedig stel eksplisiet die digter se gedagtes oor die (skynbaar) wispelturige geluk en ongeluk wat die mens ervaar en die mens se onvermoë om die toekoms te sien (63–70). 'n Slotgedeelte van ses reëls (71–76) bring die motief van te veel rykdom en Zeus se onvermydelike straf terug (vgl. verder Van Rooy in Barkhuizen *et al.*, 1986:109–120).

'n Groep korter elegiese fragmente reflekteer Solon se besinning oor en verantwoording van sy konstitusionele hervormings.

Want ek het vir die volk net genoeg voorregte gegee,
sonder om enige eer weg te neem of aan te bied.
En dié wat mag had en vir hul rykdom bewonder is,
ook vir hulle het ek gesorg dat hul nie skande ly nie.
Ek't gestaan en 'n sterk skild voor albei groepe uitgestrek,   5
en toegelaat dat geeneen onregverdig seëvier nie.
(fr.5 West)

Solon se posisie tussen die breë burgerbevolking en die aristokrate en sy ideaal om aan albei reg te laat geskied (1–4) word kernagtig saamgevat in die beeld van homself as 'n soldaat wat met 'n skild tussen die partye staan om regverdigheid en balans te verseker. Gerber (1970:134) en Campbell (1967:245) vind die beeld onpaslik. Eersgenoemde gee geen redes nie, maar Campbell vertolk: “I gave my protection to both sides”. Solon bedoel egter dat hy die twee partye uitmekaar gehou het, sodat nie een van hulle onregverdig kon wen nie: *amphi* in *amphibalôn* en *amphotéroisi* wys op die skild wat eers na die een, dan na die ander party gedraai word om hulle te keer. En die sterk plasing van *éstên* suggereer standvastige stellinginname tussen die strydende partye. Dat dit 'n moeilike en pynlike proses vir hom was, blyk uit enkele oorgelewerde reëls:

in groot sake is dit moeilik om almal te behaag [. . .]
(fr.7 West)

ek weet, en pyn lê binne, op my gemoed:
ek sien dat die oudste land van Ionië
doodgemaak word [. . .]
(fr.4a West)

Die gedagte van ewewig in die gemeenskap kom eksplisiet in ander reëls tot uiting (vgl. Gentili, 1975, se bespreking van Sol. fr.12 West in verband met die ekwilibrium in die stadstaat):

Só sal die volk die beste hulle leiers volg:
nòg te veel losgelaat, nòg geforseer.
Want oormaat bring oormoed voort as baie rykdom
mense volg wat nie 'n gesonde verstand besit nie.
(fr.6 West)

Solon erken leiers en onderdane se onderskeie posisies, maar in 'n ewewigtige balans van vryheid en beheer. En wat hierdie ekwilibrium versteur, is oormatige rykdom in die hande van onverstandige mense – hier spesifiek die adel wat hulle verryk het ten koste van ander burgers van Athene. Tot hulle rig hy hierdie reëls:

Maar julle moet die sterk hart in jul bors stilmaak;
julle't versadiging in vele goeie dinge bereik.
Plaas nou matigheid op jul groot drang: want óns sal
nie behoeftig wees, of julle alles volledig besit nie.
(fr.4c West)

In die tematiek van Solon se poësie is die teenwoordigheid van realistiese items direk uit die werklikheid óm die digter in sy gedigte steeds prominent. In Solon se geval hou hierdie realisme meestal met sy hervormings verband. Maar daar is ook tekens van 'n verwerking of omwerking van alledaagse tot poëtiese werklikheid in die besinning oor situasies en die opweeg teen mekaar van verskillende moontlike oplossings – alhoewel steeds in terme van die argaïese antitiese denkpatroon; in die uiting van 'n persoonlike, individuele *credo* eerder as dié van 'n groep – alhoewel steeds in die belang van die stadstaat en met die begeerte na 'n goeie naam; en in beelding wat uitstyg bo die geërfde en enkelvlakkige. Dwarsdeur loop 'n draad van selfbewustheid en ontworsteling as individu, en 'n begeerte om die volk van Attika op te voed en te leer hoe om in die stadstaat ten beste te bestaan.

Sy praktiese reëlings het nie behoorlik tot stand gekom nie. Ná sy hervormingsprogram het Solon Athene verlaat op 'n reis, en na 'n periode van onderbroke *turannís* onder Peisistratos en sy seuns Hippias en Hipparchos (561–510 v.C.), was dit die taak en prestasie van ander staatsmanne, Kleisthenes (laaste helfte van die 6de eeu v.C.) en Perikles (c.495–429 v.C.), om die Atheense demokratiese bestel te ontwikkel. Maar Solon se bydrae, ook in sy poësie, het steeds in die Atheners se denkwêreld bly voortbestaan. Croiset (1903, aangehaal deur Linforth, 1971:129) formuleer dit so: “Toute-fois, l'oeuvre de Solon, oeuvre législative et poétique à la fois, ne fut pas stérile. Elle resta, dans la vie publique, comme un idéal, que les meilleurs citoyens aimaient à invoquer et qui leur prêtait son autorité; et elle devint, dans la vie morale et intellectuelle, comme une source de bonnes pensées, que de grands esprits accurent peu à peu, et qui, peut-être, attendant encore leur réalisation.”

Bibliografie

- Barkhuizen, J.H., Henderson, W.J. & Van Rooy, C.A. 1986. *Kalliope I. Griekse jambiese en elegiese poësie van Archilochos tot Theognis*. Pretoria: Unisa.
- Campbell, D.A. 1967. *Greek Lyric Poetry. A Selection of Early Greek Lyric, Elegiac and Iambic Poetry*. New York. Herdruk 1972, 1976; nuwe uitgawe Bristol 1982.
- Croiset, M. 1903. La morale et la cité dans les poésies de Solon. *Académie des inscriptions et belles-lettres, Contes rendues* II:581–696.
- Edmonds, J.M. 1968. *Greek Elegy and Iambus*, 2 vols. Loeb-reeks, Cambridge, Mass.
- Fränkel, H. 1975. *Early Greek Poetry and Philosophy*. Oxford.
- Gentili, Bruno. 1975. La giustizia del mare: Solone, fr.11D., 12West. *Semiotica del concetto di dikê in greco arcaico. Quaderni Urbinati di Cultura Classica*, 20:159–162.
- Gentili, Bruno. 1982. Archilochos e la funzione politica della poesia del biasimo. *Quaderni Urbinati di Cultura Classica*, 11:7–28.
- Gerber, D.E. 1970. *Euterpe. An Anthology of Early Greek Lyric, Elegiac and Iambic Poetry*. Amsterdam.
- Henderson, W.J. 1982. The Nature and Function of Solon's Poetry: Fr.3 Diehl, 4 West. *Acta Classica*, 25:21–33.
- Lefkowitz, Mary. 1981. *The Lives of the Greek Poets*. Londen.
- Linforth, I.M. 1971. *Solon the Athenian*. Berkeley, 1919, herdruk New York/Londen.
- Rudberg, G. 1952. Solon, Attika, Attisch. *Symbolae Osloenses*, 29:1–7.
- Schmid, W. & Stählin, O. 1959. *Geschichte der griechischen Literatur*, I.1. München.
- Van Rooy, C.A. 1980. *Antieke Griekse Geskiedenis*. Durban/Pretoria: Butterworth.
- West, M.L. 1972. *Iambi et Elegi Graeci ante Alexandrum cantati*, 2 vols. Oxford.